

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ԱԿԱՆՑ ԱՆԱՊԱՏ ԿԱՄ ԱԿՆԵՐՈՅ ՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Ականց Անապատը կր զանուէր լեռնային Կիլիկիոյ Յախուտ զաւարին մէջ, Բարձրբերդի ստորոտը: Ունէր երկու եկեղեցիներ Ս. Աստուածածին եւ Ս. Առաքելք անուաներով: — Ալիշան, Սիււան, էջ 153: Սիւրմէեան, Ցուցակ Զեռ. Երուսաղէմի, էջ 227 և 341: Հանդէս Ամսօրեայ, 1948, էջ 217:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Ակներոյ Վանքը լինած կամ կարգաւորած է Լեւոն Ա. Թաղաւոր (1180-1219): Իր ամէնէն աւելի սիրած վանքն է եղած այն, այդ պատճառաւ հոն է թաղուած իր սիրտը:

Հէթում Ա. Թաղաւորն ալ շատ կը սիրէր այդ վանքը եւ իր կեանքին վերջաւորութեան հոն քաշուեցաւ եւ կրօնաւորական սքեմ ընդունեց, ստանալով Մակար անուանը, եւ հոն ալ վախճանեցաւ 1270, Հոկտեմբեր 25ին:

Այստեղ թաղուած է նաեւ իր եղբայրը, Իշխանաց Իշխան Վարսակ տէր Ճանճոյն, որ Սիսի մէջ վախճանած էր 1284 (ՉԼԳ) Մարտ 13ին, Բշ օր: — Աբարատ, 1900, էջ 210:

Ակներոյ Վանքը թաղուած է նոյնպէս, Բերրոյ բանտին մէջ նահատակուած Պաղտին Մարաշխառ 1336 թուին: — Սիւ. էջ 154:

Կիլիկիոյ Իշխանութեան անկման հետ ինկած է նաեւ Թաղաւորներու սիրելին Ակներ, եւ ԺԷ. դարու կիսուն Կիլիկիան ժամանակազէր մը կը զբէթէ աւերակ է վանքը և վաղուց ի վեր ոչ ոք չկայ հոն: — Սիւ. էջ 535:

Ակների վանահայրերու թերի ցանկ մը կարելի է կազմել, քաղելով զանազան յիշատակարաններէ, այսպէս.

1. — Թորոս Վամահայր, 1215, որ օրինակի տուած է Սերերխանոսի Ճառերը, այժմ յիջմիածին, եւ Յաճախապատում, ի Ս. Յակոբ:

2. — Գրիգոր Մաքրակրօն Քահանայ, 1261, որուն օրով Դաւիթ Բջնեցի կը յիշէ՝ Տէր Բարսեղ, Վարդան Վարդապետ, Սիմեոն փակակալ, Հայրապետ, Ներսէս, Յովհաննէս, Թորոս միակեաց, Գրիգոր, Սարգիս Մերունի, Կարապետ Մերունի, (Ազաթանդեղոս, Տփղիս, 1909, Յատաջարան ԼԲ.) եւ Վարհամ Միայնակեաց (Աղաթ. Յառջ. Լ.):

3. — Ստեփանոս Վամահայր, 1271-3, Ակների Վանքին համար ընդօրինակել տրուած է, Արքակաղին վանքին մէջ, Պօղոս Կրօնաւորին, Թէոփիլոսի զբած Ներսողեանը Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի վրայ: — Ձեռագիր Սրբոց Յակոբեանց, Թիւ 89, եւ Պատմութիւն Թաթարաց, Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 32: Այս երկու ձեռագիրները նախապէս գտնուած են մէկ կազմի մէջ:

4. — Սարգիս Վարդապետ, 1307, մասնակցած է Սիսի մէջ Գրիգոր Անաւարդեցիի դումարած ժողովին:

5. — Գրիգոր Վրդ. Վամահայր, 1312-1319, օրինակած է Ճառնետի մը: — Ռաշիկեան, Յիշատակարանք, էջ 158:

6. — Վարդան Վարդապետ, 1320-1325: Սա թերեւս նոյն անձն է Ակների համանուն փակակալին հետ, որ կը յիշուի 1271-8 թրականներուն:

7. — Ստեփանոս Առաջնորդ, 1325: — Ռաշիկեան, էջ 194:

8. — Յովհաննէս Վարդապետ, 1342, որ մասնակցած է Սիսի մէջ Մխիթար Գոնեբցի կաթողիկոսի դումարած ժողովին:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ.— Ակնբրի վանքը ժ.Գ. դարու սկիզբէն մինչև ժ.Գ դարու կէսը, եղած է դրական աշխատութեան ոչ աննշան կեդրոններէն մին Կիլիկիոյ մէջ: Մեղի ծանօթ մշակներու անունները կը ներկայացընենք ստորեւ, հանդերձ իրենց գործերով, ըստ ժամանակագրական կարգի:

Ա.— Պետրոս Գրիչ, 1215, եղբայր Սիմեոնի: Սա ընդօրինակած է Սեբրիաանոսի Ճառերը, Ակնբրոյ վանքին մէջ, հրատարակ. Թորոս Վանահօր եւ այլ միաբան եղբայրներու.— Կարինեան, Յուլցակ, Թ. 899: Եղակաթ, էջ 199: Չարք. Թարգմանութիւնք, էջ 688: Յիշտ. Ձեռագրաց, էջ 777: — Նոյն թուականին օրինակած է նաեւ Յամախապատում մը.— Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 94: Սիւրմէեան, Յուլցակ Ձեռ. Երուսաղէմի, էջ 225: Սիոն, 1961, էջ 74:

Բ.— Ռուբէն Կազմոզ, 1215, որ կազմած է վերոյիշեալ Պետրոս Գրիչի օրինակած ձեռնարկ մատենանը.— Չարք. Թարգ. էջ 688: Յուլցակ Ձեռագրաց, Երևան, 1965, Թ. 947:

Գ.— Դաւիթ Բջնեցի, Գրիչ, 1261.— Ակնբրի վանքին մէջ ընդօրինակած է.

1.— Ագաթանգեղոս, գաղափար ունենալով շատ հին օրինակ մը, որ դժուարքն թեոնի դարձած էր, եւ վանականները ժամատեղոյ կամ սեղանատան մէջ համարձակ չէին կրնար կարդալ. ուստի ուխտին առաջնորդները կը յանձնարարեն իրեն որ ուրիշ դերի փոխարկէ գայն, եւ ինքն ալ կ'ընդօրինակէ խոշոր բոլորգիրով.— Ագաթ. ԱԱ-ԼԲ: Կար. 1614:

2.— Ներքոզ ի Ս. Գր. Լուսաւորիչ: զրուած Յ. Ոսկեբերանէ եւ Թարգմանուած հայերէնի Աբրահամ Ղրամատիկոսի ձեռագրով, 1141ին.— Ագաթ. ԼԳ: Կար. 1614:
Կարելի է Բջնեցին համարել այն «Ծեբունի արքայէք կրօնաւոր Դաւիթ»ը, որ Հայրապետ քահանային ուսուցած է Տուրմարի դիտութիւնը.— Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 2341:

Դ.— Թորոս Միակեաց, քղբարար,

1261, որ Դաւիթ Բջնեցիի օրինակած Ագաթանգեղոսի թուղթը կոկելու աշխատած է.— Ագաթ. ԼԲ:

Ե.— Գրիգոր քղբարար, 1261, որ նոյն գործին մէջ աշխատակցած է Կարորդին հետ.— Ագաթ. ԼԲ:

Զ.— Գրիգոր Կրօնաւոր, Գրիչ, 1273-4, ընդօրինակած է Ակնբրոյ Անապատին մէջ.

1.— Մաղափա Աբեղայի Թաքարաց Պատմութիւնը, 1273ին, հրատարակ վանահօր Ստեփանոսի եւ կամակցութեամբ Վարդան փակակալի եւ ամենայն եղբայրութեան սուրբ Անապատին.— Պատմ. Թաքարաց, Երուսաղէմ, 1870, էջ 71:

2.— Միխայէլ Ասորիի Պատմութիւնը, նոյնպէս, Ստեփանոս վանահօր հրատարակ, 1273ին.— Ժամանակագրութիւն Միխ. Ասորոյ, Երուսաղէմ, 1871, էջ Ժ:

Է.— Կոստանդ Քահանայ, քղբարար, 1273, Գրիգոր կրօնաւորի օրինակած Միխ. Ասորիի Պատմութեան թուղթը կոկելու աշխատած է.— Միխ., Շար. էջ 45:

Ը.— Սիմոն Քահանայ, քղբարար, 1273, նոյն աշխատանքին մասնակցած է:

Թ.— Յովհաննէս Քահանայ, Գրիչ, 1273-1315, Միխ. Ասորիի Պատմութեան վերջին տեսրը զրած է Գրիգորի «Երոյժ տկար» ըլլալուն պատճառով.— Միխ. Շար. էջ 45:

Օրինակած է նաեւ Թուղթի Պողոսի եւ մասունք ի շաշոց Գրոց, 1315ին, Մարտիրոս Քահանայի համար.— Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 2311: Սիւրմէեան, Յուլցակ Ձեռ. Երուսաղէմի, էջ 341:

Ժ.— Հայրապետ Քահանայ, Գրիչ, որդի Առաքելի եւ աշակերտ իր հօրեղբոր Մովսէս Քահանայի. 1278ին օրինակած է Տոմար մը, որուն օրինակը արամադարած է Մանուէլ փիլիսոփայ.— Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 2341:

ԺԱ.— Յովհաննէս Եպս. Աբխայեղբայր

(+ 1289), որդի Կոստանդին Պայլի: Իր ժառանգին Երկար պիտի գրուի երբ պանք Գոնեբրի վանքին, որուն Առաջնորդն էր: Ան Ակնեբրի վանքին մէջ, 1287ին, օրինակած է Աւետարան մը, բոլոր գրով, զարգարուած չքնաղ պատկերներով — Կար. Թ. 227: Յուլյակ, Երեւան, Թ. 197:

ԺԲ — Գրիգոր Քահանայ, Գրիչ, 1311-1332, որդի Վահրամայ, և Հոգեւոր որդի Կոստանդինի. Ակնեբրի մէջ ընդօրինակած է.

1 — Աւետարան, բոլորգիր, 1311ին — Հմմտ. էջմիածին, 1951, Սպտ.-Հկտ., էջ 66:

2 — Մեկն. Թղթոցն Պօզոսի, Յ. Ոսկերեանի, 1325ին. — Կար. 1379: Պաշխեան, Յիշատակարանք, էջ 195:

3 — Ճատրնոյթ. 1325ին. — Պաշխեան, էջ 196:

4 — Մեկնութիւն Յովհաննու, Յ. Ոսկերեանի, 1332ին. — Յուլյակ, Երեւան, 1965, Թ. 1347:

ԺԳ — Գրիգոր Վրդ. Վանահայր, 1313 — Որոշ էթ նոյնն է նախորդին հետ կամ տարբեր անձ մըն է: Ակնեբրի մէջ օրինակած է.

1 — Ճատրնոյթ, որ կը պարունակէ զանազան ճառեր, եփրեմէն, Ոսկերեանէն, և ուրիշներէ — Կար. Թ. 902: Յուլյակ, Երեւան, 1965, Թ. 821:

2 — Կցուրդէ Եփրեմի, օրինակած է 1313ին — Զարբ. Թրգմ. էջ 466: Միւրմէան, Յուլյակ 2եռ. Երուսաղէմի, էջ 168:

3 — Շարակնոց, 1312ին սկսած է օրինակել, և զրած է մինչև Որդւոց Որոտան շարակները, մնացեալը զրած և լրացուցած է Ենրէն Քահանայ: Ստացողն է Թորոս կուսակրօն քահանայ. ծաղկողը՝ Գրիչ Գրդրիզը Դպիր. — Պաշխեան, էջ 87-8:

ԺԴ — Ներսէս Կրայեցի, Գրիչ, 1313ին օրինակած է մէկ Աւետարան. — Պաշխեան, էջ 97-8:

ԺԵ — Մինաս Գրող, 1322, Ակնեբր Անպատին մէջ օրինակած է Վնասկէ Սողոմոն

նի և Գիրք Յորայ, Գրիգորի Նիւսացուն Քարոզք և Մեկնութիւն Ժողովողի — Թորոս Աղբար, Բ. էջ 349:

ԺԶ — Վարդան Վարդապետ, Գրիչ, 1319-1324, որդի Միմէնի և Եղբայր Բարսեղի, Հոգեւոր որդի Վարդան Եպիսկոպոսի. օրինակած է.

1 — Նարեկ, 1319ին — Պաշ. էջ 158: Զեռայիր Երեւանի, Թ. 3589:

2 — Աւետարան, 1323ին, Յովհաննէս կուսակրօն քահանային համար. — Տաշեան, Յուլյակ, Թ. 342:

3 — Աւետարան, 1324ին. — Սմբատեանց, Երնջակ, էջ 314 (±16):

ԺԷ — Բարսեղ Քահանայ, Կազմող, 1325 — Սա կազմած է վերեւ յիշուած Գրդրիզը Գրչի օրինակած Պօզոսի Թղթոց Մեկնութիւնը:

ԺԸ — Գրիգոր Կուսակրօն Քահանայ, քղբարար, 1325 — Վերոյիշեալ զրգի բամպակեայ Թուղթը կոկելու աշխատանքին մասնակցած է:

ԺԹ — Սերովք Կուսակրօն Քահանայ, քղբարար, 1325 — Նախընթաց քահանային աշխատակցած է նոյն զործին մէջ:

Իսկ 1334ին օրինակած է մէկ Աւետարան, Վասիլ քահանայի խնդրանքով. — Հանդէս Ամսօրեայ, 1959, էջ 543:

Ի — Կարապետ Քահանայ, Գրիչ և Մաղկոզ, 1325-1329 — Գրիգոր Քահանայի օրինակած վերոյիշեալ Մեկնութեան զերբը ծաղկած է Ակնեբրի մէջ 1325ին: Ապա յաջորդաբար օրինակած է.

1 — Մանրուսումնք, 1328ին, Միխիթր կուսակրօն քահանայի համար: Մտղկած է Սարգիս Քահանայ. — Զեռ. Ս. Թ. 2438:

2 — Աւետարան, 1329ին, զոր ծաղկազարդած է Սարգիս Քահանայ. — էջմիածին, 1951, Սպտ.-Հկտ., էջ 67: Պաշ. էջ 219:

ԻԱ — Պօզոս Վրդ. Ավանբցի, 1313-

1334, Գրիշ եւ Մաղկող, աշակերտ Եսայի Վրդ. Նշեցելի, կոչուած է Վճաջ Գրչապետս Իր գործերէն ծանօթ են երեք հատ.

1.— Աւետարան, բոլորգիր, օրինակուած Գլաճորի վանքին մէջ, 1313ին, եւ նըկարազարդուած Կիլիկեան սճով. Գ. Արք. Յովոէփեան, Խաղրակեանք, Հատոր Գ. էջ 166, եւ Հատոր Բ. էջ 219:

2.— Աւետարան, բոլորգիր, օրինակուած Դոյն տեղ, 1314ին, Տարսայիճ-Ստեփանոս Օրբէրեանի համար.— Խաղր. Բ. 41:

3.— Աւետարան, օրինակուած Գլաճոր, 1334ին, Գրիգոր անուծով քահանայի մը համար.— Լոյս, 1905, էջ 367:

ԻԲ.— Յովհաննէս Երաժիշտ, 1342.— Կիլիկեցի երաժիշտներու կարգին Ալիշան կը յիշէ Յովհաննէս փակակալ Ակներոյ վանաց (Միւ. էջ 517), առանց որեւէ ուրիշ տեղեկութեան: Ակների վանքին իբր վանահայր կը տեսնենք Յովհաննէս անուծով վարդապետ մը 1342ին: Թերեւս այս անձն է որ նախապէս կը վարէր փակակալութեան պաշտօնը եւ ապա եղաւ վանահայր, նման իբր մէկ նախորդին, Վարդան Վարդապետի:

ԻԳ.— Գրիգոր Ակներցի, Գծոզ, 1367-1386.— Երուսաղէմի Մ. Յակոբեանց վանքին մէջ օրինակած է Աւետարան մը, 1367ին, ի ՎՄԼԵրութեան իւրում», Անդրէաս փակակալի խնդրանքով.— Ուաչ. էջ 478-9:

Ա. Յ. Թ. 1949 Աւետարանին մէջ ունի յիշատակարան մը, գրուած Երուսաղէմ, ուր ինքզինքը կը ներկայացնէ իբրեւ զանարհեստ դժոզ, որոյ անուն Գրիգոր Ակներցի յորջորջիտ.— Մ. Ե. Աշխատունի, Միւր. եւ Այցելուք, էջ 70:

Նման ձևով «Գրիգոր Ակներցի» յորջորջումով երկու փոքր յիշատակարաններ ունի այն Գրիշը, որ ընդօրինակած է Ներքոզ կամ Ճառ Խաչի (Յուցակ Զեռազրաց Հալէպի, Սիւրմէեան, էջ 244): Հետեւաբար մենք աւելի հաւանական կը դաննենք որ Ժ. Ղարբու երկրորդ կիսուն ապրող այս Ակներցի Գրիգորին դործն ըլլայ այդ ձեռագիրը, քան թէ միւս Գրիգոր Քահանային, որ կ'ապրէր նոյն Ղարբու առաջին քառորդին ու կը դործէր Ակների Վանքին մէջ:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ